

FAFELDOLGOZÁSUNK- FAIPARUNK ALAPANYAGELLÁTÁSA ÉS A HAZAI FAKITERMELÉS

HARTMANN TIBOR

A hazai favagyron a felhasználói igényeket a mainál nagyobb mértékben elégítheti ki, ha az erdőgazdaság, a fafeldolgozó és a felhasználó ipar között szorosabb kapcsolat alakul ki, a felhasználás igazodik a hazai erdőkben megtermelhető fához, a fatermesztés figyelembe veszi a felhasználói igényeket és a kitermelés — elsősorban a választékolás — kézre dolgozik a feldolgozásnak.

Hazánkban a gömbfaegyénértékre vetített fatermékek felhasználása 1950-től 1980-ig közel kétszeresére, 5038 e m³-ről 9411 e m³-re nőtt. A felhasználás növekedésével párhuzamosan, de annál intenzívebben, több mint négy és félszeresére, 787 e m³-ről 3798 e m³-re növekedett — változott tartalommal — a hazai iparifa-kitermelés.

Adottságainkat és lehetőségeinket messzemenően figyelembe véve igyekezett az erdőgazdálkodás a kitermelés fokozásával, a felhasználói mennyiségi igények gyors növekedésével lépést tartani. A nagy erőfeszítések ellenére a fafelhasználás és a hazai termelés közötti különbség 1975-ig nem csökkent, sőt számottevően emelkedett. Ezért — elsősorban fenyő alapanyagból — növelni kellett az importot.

A fafelhasználás növekedésének üteme csak az V. ötéves terv második felében lassult.

Hosszabb távon azzal lehet számolni, hogy a felhasználói igények növekedése mérsékeltébb lesz mint az előző évtizedekben és szerkezetében eltolódás várható az agglomerálatlap-gyártásból kikerülő termékek irányába.

A mérsékeltébb ütemű felhasználói igény növekedésével a jövőben képes lesz az erdőgazdálkodásunk és az elsődleges faipar lépést tartani, ha a tervezett többlet-fakitermelési lehetőségeket kihasználjuk, a rendelkezésre álló alapanyaggal a korábbinál jobban gazdálkodunk és az agglomerálatlap-iparunkat intenzívebben fejlesztjük.

Az V. ötéves terv elejéig hazánk fűrészipari kapacitása elegendő volt ahhoz, hogy a rendelkezésre álló alapanyagot (hazait és importot együttvéve) feldolgozza. Az üzemek műszaki színvonala és a feldolgozás hatékonysága alacsony volt. A tervidőszak végére állami támogatásból és önerőből a fűrészipari rekonstrukciós program végrehajtásával a korábbihoz képest mintegy 400 000 m³-es többletkapacitás jött létre.

A rekonsztrukcióval korszerűnek mondható termelőkapacitások 50 közép- és nagyüzemben koncentrálódtak, a kitermelések helye és a szállítási távolságok csökkentése szempontjából elfogadható területi eloszlásban. Ezeknek az üzemeknek a döntő többségében a korszerű fafeldolgozó gépek és gépsorok mellett jelentős gőzölő-, szárító- és továbbfeldolgozó kapacitásokat is létrehozottak. Vagyis megteremtődött a feltétele annak, hogy a rendelkezésre álló alapanyagot koncentrálna, megfelelő technikai színvonalon, úgy dolgozzák fel,

hogy csökkenjenek a feldolgozás veszteségei, az alapanyag a lehető legjobban hasznosuljon, növekedjen a készültégi fok és az értéktermelés.

A többletkapacitások hatása az elmúlt ötéves tervben még nem jelentkezett, mert beüzemelésükre csak a tervciklus utolsó éveiben került sor és a termelés felfutása is lassúbb volt a tervezettnél. A minimális kapacitásnövekedést mennyiségben az alapanyag belső átcsoportosításával biztosítani tudták.

A piac beszűkülése ráirányította a figyelmet arra, hogy nemcsak a mennyiség fontos, hanem a minőség is. Hosszú évtizedeken keresztül a fűrész-lemez és furnéripari termékekkel szemben a továbbfeldolgozó ipar a legminimálisabb igényt támasztotta. Gyakorlatilag a mennyiségi szemlélet volt a jellemző. A mennyiségi szemlélet következtében az alapanyaggal szemben támasztott követelmények is csökkentek. Olyan alapanyagot is feldolgozhattak és belőle eladható terméket gyárthattak üzemünk, ami szakmai szempontból nem volt fűrész-lemez ipari rönknek minősíthető. A fűrész-lemez ipari rönk mind méretben, mind pedig minőségben erősen leértékelődött.

A leértékelődést nagymértékben elősegítette, hogy az alapanyagszabványokat is időközben hozzáigazították a tartós, de szakmai szempontból nem indokolt igényekhez, illetve igénytelenséghez. A szabvánnyal kapcsolatban a fő gondot az jelenti, hogy a szabványok változását a termelők nem lehetőségnek tekintették, hanem — érdekelttségükből adódóan — mereven vették, illetve veszik sajnós sokhelyen a mai napig is.

Ha a kisebb követelményt úgy tekintik a vállalatok, hogy az egy tágabb lehetőség, amivel egyes esetekben élni lehet, de nem élnék vele vissza, akkor a szabvány változása nem fog gondot okozni. Minden felhasználói igényt úgysem lehet néhány minőségi és méreti osztályba sorolással kielégíteni. A konkrét méreti és minőségi igényeket már a termelést megelőző kereskedelmi tárgyalások során tisztázni és azokat a szerződésekből rögzíteni kell. Vállalaton belüli belső feldolgozás esetén házi szabványokban vagy termelési utasításokban kell az igényeket részletekig menően tisztázni.

Az árakat el kell szakítani a szabvány osztályaitól és az árszabályozás szigorúságán lazítani kell. Ez meggyorsíthatná a jó kereskedelmi és gazdálkodói szemlélet kialakulását és azt, hogy a rendelkezésre álló alapanyagból a felhasználói igényeket jobban kielégítve dolgozzák fel a fűrész- és lemezipari alapanyagot.

A továbbfeldolgozó ipar piacának beszűkülése, a termelt termékek minőségével szemben támasztott követelmények emelkedése az exportképesség javítása érdekében a hatékonyságnak, termelékenységnek és az eredményességnek előtérbe kerülése együttesen eredményezi, hogy nagyobb igényt támasztanak az alapanyaggal szemben. Csak azt az alapanyagot veszik át, amit méreténél és minőségénél fogva jó kihatással, kis munkaerő- és gépmunkaráfordítással, a korábbinál nagyobb termelékenységgel tud feldolgozni és a belőle termelt termékeinek minőségét javíthatja.

A leírtakból érzékelhető, hogy a megváltozott körülményekhez igazodóan a furnér-, lemez- és fűrészipari rönköt szakmai igényességgel fel kell értékelni ha magasabb színvonalon akarjuk az igényeket kielégíteni. A felértékelés az iparifa fogalomkörbe tartozó alapanyagok bizonyos mérvű átrendeződését is jelenti. A megfelelő méretű és minőségű fűrészipari alapanyag aránya az iparifa mennyiségén belül várhatóan csökkenni fog. Figyelembe véve a tervezett többletkitermelésből nyerhető többlet faanyagot is, az várható, hogy a tényleges mennyiség a kitermeléssel arányosan a korábbinál mérsékeltébb ütemben nő.

Hosszú éveken, sőt évtizedeken keresztül, az alapanyaggal szemben különö-

sebb igényt nem támasztott az elsődleges faipar. A választékolással szembeni szakmai igényesség is csökkent, aminek helyreállítása az egyik legsürgetőbb feladat.

Fontos, hogy a fakitermelők minél jobban megismerjék a fafeldolgozó üzemek igényeit és a választékolást ne sablonosan, hanem a minőségi és méreti igények figyelembevételével végezzék. Ha a választékolás szakmai színvonalát emeljük, a ma fűrész- és lemezipari rönknek minősített alapanyag számotvető része kerül más választékokba, de ugyanakkor a még ma is tapasztalható sablonos választékolás megszűntével a gyengébbnek minősített választékokból is fog átkerülni magasabb kategóriába jelentős mennyiségű anyag.

Például meggyőződésem, hogy a hazai furnér- és lemezipart jelenleginél jobban ki lehetne minőségben és mennyiségben is elégíteni gondosabb hossztolással és azáltal, hogy azt a rönkféleséget nem engednék más célra feldolgozni.

Ugyancsak helyes választékolással biztosítani lehet a korábnál nagyobb mennyiségű alapanyagot a talpfatermelés céljaira is, a jelenleginél gyengébb minőségű anyagból, a követelményeket teljes mértékben kielégítő — mennyiségi és minőségi — termékek előállításával.

A rendelkezésre álló alapanyag legjobb hasznosulása érdekében már a hossztolásnál messzemenően szem előtt kell tartani az érték, a minőség és méreti sorrendiséget. Az iparifa sorrendiségét: *furnér- és lemezipari rönk, fűrészipari rönk, talpfarönk, fagyártmányfa, bányászati faanyag, papír-, illetve rostfa* sorrendben lehet meghatározni.

Az elmúlt időszokban belépett többlet fűrészüzemi kapacitásokat és az ártékelődésből adódó fűrészipari alapanyagbázis csökkenését is figyelembe véve, az elkövetkezendő években gondok lesznek a fűrészipari alapanyag biztosításával, illetve a kapacitások kihasználásával.

Gazdasági tevékenységüket vállalatainknak úgy kell irányítani, hogy a rendelkezésre álló alapanyag ott kerüljön feldolgozásra, ahol az mennyiségben és értékben is a legjobban hasznosul, ahol a keletkezett hulladék értékesülése a legjobban megoldott. Tehát elsősorban arra kell törekedni, hogy a korszerűsített közép- és nagyüzemek alapanyag-ellátását biztosítsák. A korábnál nagyobb figyelmet kell fordítani arra, hogy a kölcsönös előnyökön alapuló, jobb együttműködés révén a más szektorokban termelődő alapanyagot a nagyobb hányadát átáramoltassuk ezekben az üzemekbe. Az átirányított alapanyag ellenében segíteni kell a más szektorokban üzemelő fafeldolgozó üzemeket, hogy ott ne a fűrészipari alaptervékenységet, hanem a nagyobb élómunkaráfordítást, kisebb műszaki fejlesztést igénylő, magasabb készütségi fokú termékek gyártását fokozzák (alkatrészgyártás, kisebb bonyolultsági fokú késztermék). Szükséges erre azért is nagyobb figyelmet fordítani, mert többségükben az alaptervékenységet olyan elavult, korszerűtlen berendezéseken végzik, amikkel a magas értékű rönköt nem lehet úgy feldolgozni, hogy az optimális mértékben hasznosuljon.

Jelentőségük és szerepük továbbra is megmarad a megfelelő műszaki színvonalon tartott feldolgozógépekkel rendelkező kisüzemeknek és fagyártmányüzemeknek. A kisebb gépesítettségi fok, az élő munkaerő nagyobb szerepe lehetőséget biztosít, hogy munkaigényesebb, kisebb szérianagyságú, elsősorban közvetlen fogyasztói igényeket kielégítő termékeket állítsanak elő, megfelelő gazdasági eredménnyel, a gyengébb minőségű, vékony és rövid alapanyagból, ha azt a piac igényli. De alkalmasak ezek a kisüzemek arra is, hogy az ártékelődés miatt a közép- és nagyüzemekbe be nem vihető rönkből a várhatóan növekvő igényeknek megfelelően, bányászati anyagokat, egyutas pallettát stb. termeljenek. Szeretném azonban még egyszer hangsúlyozni, hogy

a méreteres, jó minőségű fűrészipari rönk nem ezeknek a kis- és fagyártmány-üzemeknek az alapanyaga.

Jelentős veszteségek érik a fűrész- és lemezipart és ezen keresztül a népgazdaságot amiatt is, hogy a kitermelés, a szállítás és a fafeldolgozás közötti összhang megteremtésére nem fordítanak sokszor megfelelő figyelmet és a szakszerű tárolás feltételei nem biztosítottak.

Nagy mennyiségű, egyébként magas értékű faanyag — különösen a fülledékeny fafajok — válik alacsonyabb értékűvé, mert nincs szinkronban a kitermelés üteme a feldolgozási és értékesítési lehetőségekkel. Különösen fontos a termelés és a feldolgozás közötti összhang megteremtése azért is, mert a fűrészüzemek többségében még a minimális feltétele is alig van biztosítva a rönk károsodásmentes tárolásának. A tárolási gondok enyhítéséhez jelentős műszaki fejlesztéseket kell megvalósítani, de nagyobb figyelemmel, gondosabb munkával az effektív kár mértékét csökkenteni lehetne már a közeljövőben is. (Bütüvédelem, „S”-kapcsolás, rönkterek gyommentesítése stb.)

A farost- és forgácslapgyártásunk alapanyaga a korábbi években és jelenleg is biztosított. Mindkét iparág sokat tett azért, hogy a hazai kemény és lágy lombos fafajokat is fel tudják dolgozni és belőlük jó minőségű agglomerált lapokat tudjanak gyártani. Az üzemek alapanyag-ellátásának helyzetét javította, hogy ma már jelentős mennyiségű erdei és üzemi aprítékot, kötegelt hulladékot és fűrészport is képesek feldolgozni, ha az megfelelő szemszerkezetű, nem tartalmaz magas kéreghányadot és idegen szennyeződésektől mentes.

A továbbfeldolgozó ipar — elsősorban a bútór- és épületasztalos-ipar — nagy figyelemmel kíséri és várja a forgácslap- és farostlemezgyártásban tervezett termékszerkezet váltását. Az elmúlt időszakban a lap- és lemezféleségek ismert termékeinek mennyiségileg bővülő bútór- és épületasztalos-ipari alkalmazása volt a jellemző, elsősorban a forgácslapé.

A folyamatban levő forgácslapipari rekonstrukciónál a fő cél a mennyiségi igények kielégítése mellett a minőség javítása. A finom felületű és a homogén szerkezeti felépítésű forgácslapok gyártása lehetőséget biztosít arra, hogy furnérozott és fóliázott tömör fát kiváltó, kész bútorprofilokat állítsanak elő a bútóipar számára (NYUFAK).

A kész alkatrészek gyártásánál a tömör fával szemben támasztott magasabb minőségi követelmények miatt bekövetkező mennyiségi csökkenést lehet ellensúlyozni, illetve a termelés növekedéséhez szükséges alapanyaghatásteret biztosítani. A folyamatban levő rekonstrukción túlmenően, az ilyen minőség elérése érdekében szükséges a többi régi üzem kapacitásbővítő rekonstrukciója és új üzemek építése is.

A lággyártás és az épületasztalos-ipar területén fog kiváltani fenyő fűrészárut a megépíteni tervezett OSB (irányított szemszerkezetű forgácslap) üzem. Indokolt a cementkötésű faforgácslap üzem bővítése is, mert a könnyűszerkezetes építési mód további szélesítését, olcsó kommunális (ABC, óvoda, iskola, felvonulási) épületek építését teszi lehetővé.

Új terméket (MDF közepes tömörségű farostlemezt) fog előállítani a Mohácson megépítendő új farostüzem. Megvalósítása fenyő kiváltását teszi lehetővé az épületasztalos-iparban, de ugyanakkor mint lombos tömörfa-helyettesítő is számításba jöhet a bútóiparban.

Az új termékek és az ezekhez kapcsolódó új technológiai eljárások, mind a termelésben, mind a felhasználásban szerkezetváltozást jelentenek és várhatóan forradalmasítják az elsődleges és a másodlagos faipart is.

Az új termékek szilárdsága, mechanikai és fizikai tulajdonságai egyre inkább közelítenek a természetes faanyagok értékéhez, ugyanakkor felhasználhatóságuk sokrétűbb.

Miután az agglomeráltlap-gyártás az új termékeivel a korábbinál nagyobb mértékben teremti meg a tömör fa kiváltásának a lehetőségét, a tömör fa iránti kereslet csökkenni fog, illetve csak a szakmai szempontból megfelelő méretű és minőségű termékek piaca lesz biztosított. Az egy főre jutó tömörfa-felhasználás — ami hazánkban az európai átlag felett van — mérséklődni, míg az agglomerált termékek felhasználása a korábbinál intenzívebben — az európai átlag alatt van — emelkedni fog. A termékszerkezet eltolódása azt jelenti, hogy a fenyő fűrészáru és -rönk importját nem kell növelni, a jó minőségű lombos fűrészáru és a belőle előállított termékek hazai forrásból biztosíthatók lesznek, a felhasználói igény növekedését agglomerált lapokkal ki lehet elégíteni, illetve váltani.

A termékek gyártásához a ma még nehezen értékesíthető, alacsony értékű erdei és fűrészipari másodnyersanyagok használhatók fel mint alapanyagok, és ezekből értékes ipari termékeket állíthatunk elő, elősegítve ezzel a fának, mint ipari nyersanyagnak a jelenleginél komplexebb hasznosítását és azt, hogy a népgazdaság nagyobb hányadban váljon faipari termékekből önellátóvá. Az új termékek gyártásához szükséges alapanyag a gyengébb választékokból rendelkezésre áll.

Összefoglalva:

- A leírtak figyelembevételével javítani lehet és kell a választékolás minőségén és gondoskodni kell arról, hogy a szakszerűen választékolt anyag ott kerüljön feldolgozásra, minőségi károsodás nélkül, ahol a legmagasabb érték állítható elő belőle és ahol az a szakmai és gazdaságossági szempontból a legjobban hasznosul.
- A gyakorlatban az erdőtelepítés, a kitermelés, a kitermelés utáni választékolás az elsődleges és másodlagos feldolgozás között a jelenleginél még szorosabb kapcsolatot kell kiépíteni. Nagyobb figyelmet kell fordítani arra, hogy a feldolgozóipar a fejlesztéseit az erdőállomány lehetőségét figyelembe véve hajtsa végre. Az alapanyag választékolása pedig a jelenleginél nagyobb mértékben igazodjon méretben és minőségben is a felhasználói igényekhez.
- Az agglomeráltlap-gyártás fejlesztése, illetve fejlesztésének lehetőségei biztosítani fogják, hogy a továbbfeldolgozó ipar fa alapanyagú felhasználói igényeit a jelenleginél nagyobb mennyiségben és minőségben lehessen a hazai favagyonyból kielégíteni.
- A hazai erdők fafaj-összetétele, az iparifa mérete és minősége — figyelemmel a többletkitermelési lehetőségekre — az iparban bekövetkező termékszerkezet-változáshoz szükséges és hozzá igazodó alapanyag hátteret meg tudja teremteni.

Szerző munkatársait tisztelettel kéri a szerkesztő, hogy kéziratalkon minden esetben feltüntetni szíveskedjenek a nevüket, a munkahelyüket és beosztásukat, a lakás-címüket és azt, hogy a közlés utáni honoráriumot hová kívánják utaltatni.